

Niszczenie zabytków nieruchomych w Polsce

Aspekty prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne

Ryszard Krawczyk

ROZPRAWA DOKTORSKA - STRESZCZENIE

Zapoczątkowana w ostatniej dekadzie XX wieku i trwająca nieprzerwanie do dzisiaj transformacja ustrojowa doprowadziła w Polsce do dramatycznego stanu setki obiektów, które według definicji prawnych zaliczone są do kategorii zabytków nieruchomych. Reprezentują najróżniejsze formy i należą do różnych okresów historycznych. Są to, nie tylko najczęściej przywoływane w roli przykładów: zamki, pałace, dwory, ale także „zwykłe” kamienice, obiekty przemysłowe wraz z infrastrukturą, kompleksy zabudowań wiejskich, itp. Wliczane do tego są również obszary bezpośrednio z nimi powiązane jak lasy, parki, ogrody, cmentarze.

Ochrona zabytków nieruchomych w naszym kraju niestety jest generalnie zła i niewystarczająca. Wynika to z wielu przyczyn natury instytucjonalnej, materialnej, organizacyjnej, jak i mentalnej. Pomimo tego, że wielokrotnie analizowano obowiązujące przepisy prawne dotyczące zabytków, a wzorem innych państw europejskich wprowadzono formalny obowiązek ochrony zabytków, skierowany do organów administracji publicznej oraz obowiązek opieki nad zabytkami obciążający ich właścicieli i posiadaczy, niszczenie zabytków nieruchomych w Polsce trwa systematycznie i nieprzerwanie.

W rozprawie zaakcentowano, że polski sposób niszczenia tej części dziedzictwa kulturowego jest w skali oraz formie niespotykany i odmienny od innych tego typu przypadków w Europie. Z punktu widzenia kryminologii wykazuje znamiona zjawiska patologicznego.

Wykazano, iż przez ostatnie dwadzieścia pięć lat władza państwowa nie była w stanie wypracować i wdrożyć skutecznego systemu ochrony zabytków nieruchomych. Dotyczy to nie tylko statutowo związanych z ochroną zabytków organów konserwatorskich, ale także organów prokuratury i wymiaru sprawiedliwości, które wydają się nie zauważać, że ta kategoria zabytków, bez względu na rodzaj i formę stanowi szczególny przedmiot ochrony, wymagający specjalnego podejścia i traktowania. Zasada zawarta w art. 5 Konstytucji RP, zgodnie z którym strzeżenie dziedzictwa narodowego jest podstawowym obowiązkiem państwa, nie jest skutecznie realizowana. Organy ochrony zabytków dysponują stosownymi przepisami, które jednak są niewykorzystywane. Przejawem tego jest minimalna ilość spraw o niszczenie zabytków nieruchomych prowadzonych

przez prokuratury i incydentalna ilość spraw skierowanych w tej materii do sądów, co w zasadzie wyklucza przeprowadzenie wymiernych analiz statystycznych.

Uwzględniając powyższe, problematyka niszczenia zabytków nieruchomych w Polsce przedstawiona w niniejszej rozprawie doktorskiej, opracowana została przez autora - kryminalistykę odmiennie, w oparciu o istniejące dane statystyczne, ich analizy wzbogacone o własne badania terenowe konkretnych przypadków. Ochrona zabytków, jak wynika z doświadczeń autora, sprowadza się, głównie do działań o charakterze urzędniczym. Te jednak jak się okazuje, nie zawsze rodzą pozytywne skutki. Autor nie spotkał w dostępnej literaturze oraz praktyce organów ochrony wyczerpującej analizy sposobu działania sprawców niszczących zabytki nieruchome, a także próby wskazania najgroźniejszych grup ryzyka.

W rozprawie przy pomocy metod formalno-dogmatycznych przeanalizowano stan prawny, oparto się na dorobku doktryny, orzecznictwie oraz licznych wyczerpujących analizach prawnych, dokonanych przez znawców problematyki. Przeprowadzono, badania terenowe konkretnych przypadków niszczenia zabytków nieruchomych. Ustalono stan faktyczny, okoliczności niszczenia zabytku nieruchomego oraz jego losy już po zniszczeniu. Autor przeprowadził wiele wywiadów i rozmów, także z prawdopodobnymi sprawcami niszczenia zabytkowych obiektów. Przeprowadzono badania ankietowe mające ukazać faktyczne nastawienie Polaków do zabytków w ogóle, ich orientację w realiach ochrony zabytków i świadomości zagrożeń, szczególnie w kontekście niszczenia zabytków nieruchomych. Dokonano analizy skutków prawnych i faktycznych, jakie wywołują podejmowane przez pasjonatów, spontanicznie akcje „ratowania zabytków nieruchomych”. Podjęto próbę określenia sylwetki polskiego sprawcy niszczenia zabytków nieruchomych, wskazania szczególnych „grup ryzyka” oraz zbudowano model jego *modus operandi*. Wykorzystując metody prawno porównawcze w celu wykazania podobieństw i znaczących różnic, przedstawiono systemy ochrony zabytków nieruchomych przed *niszczeniem* i *uszkodzeniem* w RFN, Czechach, Słowacji i Anglii. Uznając, że kryminalistyka i jej możliwości, szczególnie w obrębie techniki, nie jest należycie wykorzystana w sferze ochrony zabytków, przedstawiono katalog dostępnych metod i środków tej nauki, pozwalających na zwiększenie skuteczności działań prewencyjnych, szczególnie w kategorii zabytków nieruchomych.

